

## บทที่ 1

### บทนำ

#### ความเป็นมาของปัญหา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงได้รับการยกย่องอย่างกว้างขวางว่าทรงเป็นปราชญ์ผู้มีปัญญาเป็นเลิศ อันเนื่องมาจากความรู้ของพระองค์ในด้านต่าง ๆ ทั้งวิทยาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี การเมืองการปกครอง การต่างประเทศ และอักษรศาสตร์ เป็นต้น มีผู้กล่าวยกย่องความเป็นปราชญ์ของพระองค์มากมาย ดังเช่น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้ยกย่องว่า

สมเด็จพระปโยกาธิราช พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็นนักปราชญ์และนักปกครองผู้มีทัศนะไกล... ทรงปลูกฝังวิสาสะกับชนทุกชั้นทุกชนิด ทรงมีโอกาสดับศัพท์เรียนสรรพวิทยาศาสตร์ อาทิ วิชาคำนวณและดาราศาสตร์ กับทั้งมานุษยวิทยาทั่ว ๆ ไป ทรงสามารถเข้าพระทัยภาษาต่าง ๆ ที่เป็นหลักของตำราในโลกตะวันตก จนพระราชกฤษฎีกาแม่ไพศาลไปกว้างขวางในหมู่ปัญญาชนทั่วพิภพ (หนังสือที่ระลึกถึงรอบ 100 ปี แห่งวันสวรรคตพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและวันเสวยราชย์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.2511: บ้านแพน ก.)

นอกจากนี้แม้ชาวตะวันตกที่เข้ามาเจริญพระราชไมตรีในสมัยพระองค์ก็ยังคงยกย่องถึงพระปรีชาของพระองค์ คือ เซอร์จอห์น เบาริง ซึ่งกล่าวว่า

ทรงเป็นพระมหากษัตริย์แห่งตะวันออก พระผู้ซึ่งปาเพ็ญพระราชกรณียกิจคล้อยตามกาลสมัยและความรู้ซึ่งถึงสถานการณ์จนสำเร็จฤถ่วงไปด้วยดี กับทั้งพระองค์ยังทรงเป็นผู้ฝึกฝั กร่างทรงในวรรณคดีและปรัชญาตะวันตก จนหาผู้เสมอเหมือนมิได้ (จอห์น สุขพานิช,2498:70)

ในด้านอักษรศาสตร์นั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์งานต่าง ๆ ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเภทร้อยแก้วนั้นมีอยู่มากมาย ในรูปของประกาศ พระบรมราชาธิบาย ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นงานพระราชนิพนธ์ที่แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงให้ความเอาใจใส่เรื่องการใช้ภาษา จากพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับภาษาที่ปรากฏในประกาศฉบับต่าง ๆ เช่น ประกาศว่าด้วยคำภาษามาลา ประกาศว่าด้วยคำ สำเร็จ เสร็จ กับคำว่า สำเรทธิ เสรทธิ ประกาศว่าด้วยนาม ท้องสนามหลวง และท้องสนามไชย ฯลฯ แสดงพระอัจฉริยภาพทางด้านการใช้ภาษาอย่างถูกต้อง

ทรงเอาพระทัยใส่ในการแก้ไขการใช้ภาษาไทยทั้งการเขียน การอ่าน การพูด และการใช้คำที่มีความหมายเหมาะสม นอกจากนี้ยังต้องเป็นคำที่สุภาพ ไม่หยาบคายอีกด้วย... การทุ่มเทเอาพระทัยใส่เรื่องภาษาไทยนี้เป็นเครื่องแสดงว่าพระองค์ทรงมีระเบียบ ไม่ละเลยที่จะแก้ไขสิ่งที่ผิดให้ถูกต้อง ทรงให้ความสำคัญกับภาษาซึ่งเป็นเสมือนเครื่องแสดงความเป็นชาติและความมีวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังแสดงพระวิริยะ อุตสาหะที่ทรงชี้แจงและให้ความรู้อย่างละเอียดละออ เรียบเรียงด้วยถ้อยคำที่กระชับ ชัด ปฏิบัติตามได้ง่าย มีโวหารคมคายและแสดงความละเอียดถี่ถ้วนของพระองค์ (رينฤทัย ตัจจพันธ์, 2532:37)

พระบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงนิพนธ์ถึงการให้ภาษาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือภาษาไทยในประโยคความเรียง ย่อมเป็นหนังสือดี มีเนื้อความชัดเจน และมีโวหารนำอ่านน่าฟัง ควรถือเป็นแบบแผนอันดี ยกที่จะหาผู้เสมอได้ ทั้งไม่พบที่วิปลาศคฤคาคเคลื่อนเลย (พระบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ อ้างใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2457: คำนำ)

อย่างไรก็ตามนอกจากงานพระราชนิพนธ์ประเภทประกาศซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว ร้อยแก้วอีกประเภทหนึ่งที่น่าสนใจและควรจะได้มีการศึกษา คือ พระราชหัตถเลขา

พระราชหัตถเลขา คือ จดหมายซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทรงแต่งเอง (บางทีทรงเขียนเองด้วย) และลงนามด้วยพระราชหัตถ์ ในจดหมายนั้น มีไปถึงผู้หนึ่งผู้ใด เข้าใจว่าเป็นของเกิดมีขึ้นใหม่ในรัชกาลที่ 4 (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ช้างใน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2506: ก.)

พระราชหัตถเลขานับว่าเป็นงานร้อยแก้วที่น่าสนใจศึกษาเนื่องจากว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารส่วนพระองค์ ต่างจากประกาศที่เป็นการสื่อสารสาธารณะ พระราชหัตถเลขาจึงเป็นการแสดงออกทางภาษาอย่างอิสระของพระองค์ที่น่าสนใจจะศึกษาถึงภาษาที่เป็นของพระองค์เอง ซึ่งจะแสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงมี พระอัจฉริยภาพทางภาษาในงานพระราชนิพนธ์ทุกประเภท และเนื่องจากการสื่อสารที่ค่อนข้างเป็นอิสระนี้เองจึงย่อมจะแสดงให้เห็นทัศนคติ อารมณ์ ความรู้สึกของพระองค์ในด้านต่าง ๆ อย่างแจ่มชัด

พระราชหัตถเลขาเป็นวรรณกรรมที่ไม่จำกัดเนื้อหา ประกอบด้วยเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเหมือนเป็นบันทึกทางสังคม และวัฒนธรรมของสมัยนั้นในรายละเอียดทางอารมณ์ ความรู้สึกที่ไม่ปรากฏในพงศาวดาร นักประวัติศาสตร์มักจะนำพระราชหัตถเลขาไปใช้เป็นหลักฐานอ้างอิงสนับสนุนความคิดในการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยของพระองค์ โดยไม่ได้มุ่งเน้นที่ตัวภาษาที่สื่อมากนัก ดังนั้นพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงมีคุณค่าและน่าสนใจทั้งในแง่ถึงภาษาและสาระความรู้ที่มีอยู่อย่างมากมาย

ในการศึกษาครั้งนี้มุ่งเน้นที่จะศึกษาถึงภาษาและวรรณศิลป์ของพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะที่เป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง การศึกษาวิเคราะห์อย่างละเอียดเพื่อยืนยันว่านอกจากพระราชหัตถเลขาจะมีคุณค่าในเชิงความรู้และเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว พระราชหัตถเลขายังมีคุณค่าในฐานะที่เป็นวรรณกรรม ซึ่งมีถึงภาษาและวรรณศิลป์ มีโวหารคมคายในการสื่อทัศนคติ อารมณ์ความรู้สึกซึ่งก่อให้เกิดรสนทางวรรณกรรม อีกทั้งเนื้อหายังเป็นบทบันทึกสังคมและวัฒนธรรมของยุคสมัย เป็นแหล่งความรู้ต่าง ๆ มากมายที่เป็นประโยชน์ต่อการอ่าน อันแสดงถึงความเป็นปราชญ์ผู้มีปัญญาเลิศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยประการหนึ่ง

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อชี้ให้เห็นถึงภาษาและคุณค่าทางวรรณศิลป์ในพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

## สมมติฐานของการวิจัย

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีคุณค่าในด้านภาษาและวรรณศิลป์ เป็นวรรณกรรมที่สะท้อนทัศนคติของพระองค์ในด้านต่าง ๆ มีเนื้อหาที่ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์และสังคม

## ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ศึกษาจากพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้รวมพิมพ์ 6 ครั้ง จำนวน 3 เล่ม ทั้งหมด 141 ฉบับ ขององค์การกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นฉบับพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2506 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงชำระและตรวจสอบ เป็นฉบับที่มีความแพร่หลายและได้รับการอ้างอิงมากที่สุด

## วิธีดำเนินการวิจัย

### ศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Reserch)

1. ศึกษาพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รวบรวมและศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย เช่น เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภาษาและวรรณศิลป์ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมสมัยรัชกาลที่ 4
2. วิเคราะห์ข้อมูล
3. เสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)
4. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้เข้าใจคุณค่าและความสำคัญของพระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในด้านศิลปภาษาและวรรณศิลป์
2. ทำให้ได้เข้าใจทัศนคติของพระบาทสมเด็จพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในด้านต่าง ๆ
3. เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมประเภทพระราชหัตถเลขา จดหมาย และเอกสารอื่น ๆ ต่อไป



สถาบันวิทยบริการ  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย